

46 Een echoput vol gif

Hij had geen naam. Op zijn werk noemde men hem weliswaar Lucas en zo werd hij thuis ook aangesproken, maar als hij zich op 'sociale' media en in mails presenteerde was hij onherkenbaar, naamloos. Of toch niet: Fikkie.

Ook die morgen was hij – zoals elke werkdag – om tien over acht op de fiets gestapt. Om precies halfnegen was hij achter zijn computer gaan zitten. Om halfeen had hij geluncht en om vijf uur was hij – zoals elke werkdag – weer naar huis gefietst. Hij had die dag zijn werk gedaan zoals van hem verwacht mocht worden, zonder ambitie maar wel met plichtsbeseft en dat is toch al heel wat.

Na de avondmaaltijd las hij – zoals elke dag – zijn dochtertje voor. Daarna trok hij zich terug op de zolderkamer, alleen met zijn laptop als trouwe vriend. Op verschillende media van het internet verzond hij twaalf haatboodschappen en oproepen tot geweld. Hij las ook de boodschappen van zijn anonieme makers en dat wond hem op. Toen zijn vrouw al in bed lag trok hij zijn jas aan. Hij verliet zijn woning en – voor het eerst in zijn leven – voegde hij samen met anderen een daad bij zijn woord. De politie sprak later van ernstige ongeregelde heden en brandstichting.

In de stad Saintes, West-Frankrijk, ligt de Abbaye aux Dames. In het westelijk portaal van de daarbij behorende Eglise Sainte-Marie is een raadselachtige romaanse voorstelling te zien uit de elfde of twaalfde eeuw. Vijftien personages doden vijftien anderen en steeds is een derde persoon daarbij. De slachtoffers zijn naakt, de beulen gewapend met stokken, zwaarden en zwepen. En de toeschouwers? Sommigen doen niets, anderen heffen de handen ten hemel, weer anderen houden de slachtoffers stevig vast.

Wat bedoelde de beeldhouwer te zeggen? Dat weten we niet. Mij laat hij het oerbeeld van het menselijk kwaad zien: mensen die onschuldigen afslachten terwijl anderen zich verlagen tot de rol van collaborateur of toeschouwer. De beeldhouwer van duizend jaar her vertelt mij dat er geen verschil is tussen de beul, de helper en de toeschouwer. Ze zijn allemaal daders.

Voor onze onverschilligheid als toeschouwer hebben we tegenwoordig andere mooie woorden, eufemismen bedacht, want daar zijn we goed in: tolerantie, respect voor andermans zaken, vrijheid, privacy. Maar voor slachtoffers betekent onverschilligheid, hoe je het ook noemt, uiteindelijk de hel van de totale verlatenheid.*

Ik stel mijzelf opnieuw de vraag: wat vertelt deze beeldhouwer uit de 11^e eeuw mij? Als mijn geweten in de verschijningsvorm van welk nooddriftig mens ook aan de deur klopt, help ik die mens dan of laat ik hem buiten staan, sluit ik mijn voordeur, mijn grens en pleeg ik aldus verraad aan mijn moraal?

Met de hel van de Tweede Wereldoorlog kwam een einde aan de humanistische cultuur van de burgerlijke elite (waarvan bijvoorbeeld Bonhoeffer – over wie ik al vaak schreef – een prachtig voorbeeld was). Tegenwoordig is voor ons het woord ‘burger’ beladen met een odium van benepenheid. Maar het is een geuzennaam want het burgerschap draagt prachtige deugden in zich: het besef deel uit te maken van een groter geheel, fatsoen, respect, redelijkheid, verantwoordelijkheid en vooral: *aanleg voor mededogen, barmhartigheid*. Zo wil ik een burger proberen te zijn! Misschien soms tegen wil en dank een democratisch burger van mijn Stad, mijn Land, mijn Europa – ja zeker!, onze Wereld. Ik kan toch niet anders?!

In onze samenleving lijkt de verzameling van de democratische burgers plaats te moeten maken voor een anonieme massa die kennis van de feiten verafschuwt, geen verantwoordelijkheid wil dragen voor zijn anonieme gedrag. Deze anonieme massa heeft geen leider meer nodig die tot actie oproept, want voor het eerst in de geschiedenis heeft deze massa zelf een ongeremde spreekbuis: het internet. Daar stinkt het en zo ruiken ze – in de beslotenheid van de zolderkamer – hun kans. Daar vinden ze een luisterend oor, daar telt hun mening. De sociale media werken als een echoput: alles wat je schrijft wordt door anderen opgepikt, het vermenigvuldigt zich en komt bij je terug. Zo ervaar je beloning voor het gif dat je verspreidt. Een deel van de media leent zich ook om dat gif verder te verspreiden. De bagger wordt dan gepresenteerd als ‘de mening van het volk waarnaar wel geluisterd móet worden.’ Maar de anonieme, niet verantwoordelijke massa is niet het volk.**

De beeldenvoorstelling uit de 10e of 11e eeuw – van die zichtbare daders, helpers en toeschouwers die allen schuldig zijn – heeft niets van zijn actualiteit verloren. Het heeft wél aanvulling. In de onzichtbaarheid van de zolderkamers is het prachtige internet met zijn sociale media óók een kweekplaats van anonieme immoraliteit, haat, geweld, xenofobie en racisme. De geschiedenis van de mensheid is vol met momenten waarop de keurige, zwijgende, anonieme massa opeens bereid én in staat bleek op ongekende wijze afschuwelijk geweld toe te passen jegens onschuldige burgers, als ze door een demagoog daartoe werd opgeroepen. Dat laatste hoeft nu niet eens meer. Die massa heeft nu zijn eigen spreekbuis: het gif in de echoput doet feilloos zijn werk.

Ik ben Roel Steenbergen, zo wil ik gekend worden, niet anoniem. Ik heb geen andere keuze dan – wellicht tegen wil en dank – te leven als een verantwoordelijke burger die niet zwijgt en zich niet afwendt. Want de vraag is prangend: Als de echoput met gif steeds bedreigender wordt, kijken wij dan in onverschilligheid weg – ook als nooddriftige mensen aan onze deuren kloppen?

In de voorbije weken werd ik aangesproken en geïnspireerd door het lezen van

* het boek *Pelgrim zonder God* van Herman Vuijsje, zesde druk 2002, blz. 177 e.v., waarin hij mij confronteert met de beeldenvoorstelling in de Eglise Sainte-Marie te Saintes;

** het artikel *De lone wolf krijg je niet gemakkelijk in het vizier*, waarin de terreurdeskundige Beatrice de Graaf haar – zoals zo vaak – indringende visie geeft; Trouw, 16 juni 2016.